

گفت‌وگوها: ندا سبحانی
خبرنگار

با نگاهی به گنجینه موسیقی ایران خواهیم دید درصندوقچه ذخایر گرانبهای فرهنگ وهنرایران، گونه‌هایی از موسیقی وجود دارد که هر کدام گنجی ارزشمند در این گنج خانه هستند؛ موسیقی‌هایی که از چشمه پاک زمین جوشیده و از جنس هنرمندانی خالص و بی‌ریا است. قدمت سازها، آواها، نغمه‌ها و مقام‌هایی که از سرپنجه این استادان قدیمی و از حنجره طلایی آنها بر خاسته است، به قرن‌های بسیار دور می‌رسد وبا گذشت سالیان دراز در قید حیات نبوده صاحبان این گنجینه، خوشبختانه این زلالی وبکر بودن در برخی از مناطق ایران به چشم می‌خورد و شنیده می‌شود وبا قدم زدن و جست‌وجو در این پهنه خاکی هنرمندانی را مشاهده خواهید کرد که همچنان با عشق برسرعهد خویش ایستاده‌اند، هنرمندانی مانند محمدرضا اسحاقی گرچی، آخرین خنیاگر موسیقی نواحی مازندران. استاد اسحاقی، موسیقیدان و نوازنده دوتار گرچی، ۱۴ آبان به سال ۱۳۲۶ در گرچی محله بهشهر، مازندران متولد شد و از همان دوران کودکی موسیقی را دنبال کرد و امروز او را به‌عنوان حافظ و میراث دار مقامات و ریز مقامات آوازی وسازی مناطق شرقی مازندران می‌شناسند. قرار است در سی و ششمین جشنواره موسیقی فجر از مقام هنری این هنرمند پیشکسوت تجلیل به عمل آید.

■ پرورش یافته خطه سبز رنگ ایران

«متولد گرچی محله هستم، روستایی با قدمت بیش از ۴۰۰ سال و مهد فرهنگ وهنر. موسیقی در گرچی محله روایت دیگری دارد و داستان‌ها و منظومه‌های آن متفاوت از دیگر روستاهای ایران است در واقع تعریف هنر در اینجا چیز دیگری است. مردمان این روستا از گذشته تا به امروز هنر و موسیقی را در پستوی زندگی خود حفظ کرده‌اند و همچنان صدای موسیقی از خانه‌های آنها شنیده می‌شود و من پرورش یافته این خطه سبز رنگ ایران هستم. علاقه من به موسیقی از کودکی شکل گرفت و در این مسیر خانواده‌ام نقش مهمی داشت، بخصوص مادرم که همیشه حامی وبشتیبانم بود. من فرزند اول خانواده هستم و دوبرابدرو سه خواهر دارم و در آن سال‌ها که امکاناتی در دسترس نبود و امرار و معاش زندگی بسختی می‌گذشت، مادر اصرار بسیاری داشت موسیقی را بیاموزم و حتی تشویق می‌کرد در کلاس‌های اندکی که آن دوران تشکیل می‌شد شرکت کنم وموسیقی را به‌صورت حرفه‌ای وجدی بیگیرباشم. البته پدر هم به موسیقی علاقه داشت ونوازنده لله ویا بود. به یاد دارم کلاس پنجم ابتدایی بودم و یک پیرمرد و پیرزنی در روستا زندگی می‌کردند که آشنا و آگاه به موسیقی بودند به نام‌های خاله شیرین وعموحسن ومدتهای بسیار نزد این دوبزرگوار موسیقی آموختم.عمو حسن نوازنده دوتار بود به او حسن طبال می‌گفتند و در ایام محرم و در اجرای تعزیه و دسته‌های سینه زنی طبل می‌نواخت و من دوتار را نزد او آموختم وآرام آرام آموزش این ساز را ادامه دادم.»

ساز دوتارهمانگونه از نام آن برمی آید دارای دوسیم بوده واز سازهای مضرابی یا زخمه‌ای موسیقی ایرانی به شمار می‌رود، دوتار پیشینه‌ای چند هزار ساله دارد ومی‌توان آن را مادر تنبور و سه تار محسوب کرد و تقریباً بخش اعظمی از مناطق ایران به نواختن این ساز می‌پردازند که البته در شکل و نحوه نوازندگی آن تغییراتی دیده می‌شود مانند «دوتار خراسان»، «دوتار ترکمن» و «دوتار مازندران» و تبحر استاد محمدرضا اسحاقی در دوتار مازندران است و تمامی مقامات

■ سبک خاصی در دوتار نوازی در مازندران

محمدرضا اسحاقی گرچی مقامات موسیقی مازندرانی که با دوتار نواخته می‌شود را به دو بخش شرق وغرب مازندران تقسیم می‌کند که هریک منظومه‌های متفاوتی را دربرمی گیرد: «غرب مازندران کم و بیش منظومه و داستان‌هایی داشته اما تا سال‌ها قبل کسی با آن آشنایی نداشت چرا که هیچ کس به جمع‌آوری این منظومه‌ها نپرداخته

است. تنها فردی هستم که این داستان‌ها را جمع‌آوری کرده‌ام، اشعاری که قدمت آن به صد سال قبل برمی گردد. شرق مازندران هم منظومه‌های متفاوتی دارد که در جمع‌آوری آن تلاش بسیاری انجام داده‌ام. البته امروزه اغلب نوازندگان مازندران که مدعی در نواختن این‌ساز هستند تابع حاج قربان شده‌اند و به‌طور کلی از دوتار نوازی قدری زنده‌باد استاد حاج قربان الگوبرداری می‌کنند

می‌شود بسیار اندک است وبیشتر تبحرشان در نواختن ساز است اما موسیقی مازندران بر ساز لولوبیت دارد به این دلیل که هزاران هزار موسیقی خراسان در مازندران هستیم به کم نمی‌توانیم شامل می‌شود.»

■ روی داستان‌های متفاوت

که چرا او را آخرین خنیاگر موسیقی مقامی مازندران می‌نامند می‌گوید: «نسل امروز توان حفظ اشعار را ندارند و در حوصله‌شان نمی‌گنجد. این درحالی است که برای اجرای مقامات موسیقی مازندران باید حداقل ۲۰ هزار بیت شعر از بر بود، آن هم اشعاری که اغلب به زبان طبری هستند و هر یک از منظومه‌ها حداقل بین ۱۰۰ تا ۳۰۰ بیت بوده‌اند. البته من سعی

گفت‌وگو با ملیحه سعیدی نوازنده پیشکسوت ساز قانون

به بهانه تجلیل از این هنرمند در جشنواره موسیقی فجر

اجرای موسیقی به روایت «قانون»

حضور بانوان در عرصه موسیقی در این سال‌ها، آن هم در کشوری که نگاه متفاوتی به این فعالیت دارد بی‌شک می‌تواند اتفاق خوبی باشد و می‌بایست آن را به فال نیک گرفت، چرا که خیلی قبل‌تر محدودیت‌ها وسختگیری‌های بسیاری وجود داشت اما صبوری و پایمردی هنرمندانی همچون ملیحه سعیدی، نوازنده پیشکسوت ساز قانون راهگشای حضور بانوان و البته جوانان علاقه‌مند بوده است. به انگیزه تجلیل و پاسداشت از مقام هنری این هنرمند در سی وششمین جشنواره موسیقی فجر به سراغ او رفته‌ایم وبه شرح زندگی وآشنایی‌اش با سه قانون پرداخته‌ایم.

■ تحقیق درباره خاستگاه ساز قانون

ملیحه سعیدی این روزها به تدریس آنادین ساز قانون مشغول است. او آموزش موسیقی در فضای مجازی را چندان سخت وطاقت فرسانی‌می‌داند وبه‌دلیل سال‌ها تجربه در زمینه تدریس براحتی با این موضوع کنار آمده و در این باره می‌گوید: «تدریس موسیقی متفاوت با دیگر آموزش‌های هنری است واز ظرافت‌های خاصی برخوردار است وبراین اساس اگر هنرجویانم با این روش آموزشی دچار مشکل شوند سعی می‌کنم با نواختن ساز و نمایش آن حتی به تعداد دفعات این مشکل برطرف شود. البته طبیعتاً

و از دوران آشوریان این ساز در کشور ما رواج پیدا کرد و تصاویر باقی‌مانده از آن دوران را که به شکل اولیه آن اشاره شده است در این کتاب آورده ام. ساز قانون در کشورهای مختلف با مقام‌های موسیقایی متفاوت نواخته می‌شود وبهتر است بگویم چنین کتاب جامع و کاملی درباره این ساز در هیچ کجای دنیا جمع‌آوری و چاپ شده است.» ملیحه سعیدی در بیش از ۵۰ سال تحقیق و پژوهش بر ساز قانون به تفکر و ایده‌ای جدید در نواختن این ساز دست یافت وبراساس این اندیشه تحول وتغییری شگرف ابداع کرد چرا که پیش از این ساز قانون با روش سنتی دو انگشت نواخته می‌شد اما با ابتکار او شیوه ۱۰ انگشتی نوازندگی قانون رونق گرفت وبه عقیده او در این روش نوازنده و آهنگساز امکانات بسیاری از ساز را در اختیار می‌گیرند:«دو انگشت تکنیک عربی – ایرانی بوده است و سال‌ها قبل استادم زنده یاد مهدیفتاح در سفری که به عراق داشت با این سبک نواختن آشنا شد وبه شاگردانش که من و خانم سیمین آقارضی بودیم، آموزش داد و سال‌ها همین روش را تدریس می‌کردم. ساز قانون صدای دلنشینی دارد و در آن دوران در کارباره‌ها و محافل خصوصی بسیار مورد استفاده بود اما من این نوع تکنیک را دوست نداشتم وتلاش کردم تغییراتی در آن ایجاد شود. به یاد دارم آن زمان که در هنرستان موسیقی ملی تحصیل می‌کردم این ساز به‌عنوان ساز دوم آموزش داده می‌شد و مانند ساز اول نگاه تخصصی‌تری بر آن وجود نداشت و چندان بهایی به آن داده نمی‌شد اما بعدها که به مرکز حفظ واشاعه موسیقی ایران رفتم وبا زنده یاد دکتر داریوش صفوت آشنا شدم و در ادامه به دانشگاه رفتم چون گرابشم موسیقی ایرانی بود وویولن می‌نواختم آرام آرام ارتباط بیشتری با ساز

قانون گرفتم وسعی کردم سبکم را تغییر بدهم وموسیقی ایرانی را روی این ساز پیاده کنم درواقع سعی ام براین بود نگاه کارباره‌ای به این ساز را تغییر بدهم وبهتر است چرا که به سبب جایگاه پیشین این ساز، استادان چندان بهایی برای «قانون» قائل نبودند و این ساز در هیچ گروهی نواخته نمی‌شد؛ نه ریزنوازی داشت ونه کتاب مدونی که بتوان آموزش صحیح ساز قانون را آموخت. اما امروز می‌توانیم ردیف موسیقی ایرانی را به‌طور کامل با ساز قانون اجرای کنیم. خود من ردیف موسیقی ایرانی به روایت زنده یاد نورعلی خان برومند را با این ساز اجرا کرده‌ام و در قالب ۶ آلبوم منتشر شده است و در کنار آن چند مجلد کتاب ومدت برای این ساز نوشتم‌که شامل اجرای قطعاتی از قدما وخودم بوده است واز آن دوران به بعد بود که این ساز رنگ و بوی ایرانی به خود گرفت وآهنگسازان و استادان موسیقی این ساز را مورد توجه قرار دادند وبرای آن آهنگسازی‌های بسیاری انجام گرفت و در گروه‌های موسیقی حضور چشمگیری یافت.»

به‌گفته این نوازنده پیشکسوت قبل از انقلاب هم ساز قانون، در ارکسترهای مختلف مورد استفاده بود:«سال‌ها قبل استاد فرامرز پایور ارکستری راه‌انداز کرد به‌نام ارکستر سازهای ملی و من در این ارکستر ساز قانون می‌نواختم. آن زمان حدوداً ۱۷ سالم بود و خواننده‌های مختلفی چون آقای شجریان و خانم خاطره و... در این ارکستر حضور داشتند. استادان بزرگی که اغلب آنها امروز در قید حیات نیستند و هزار ارزشمندشان نام آنها را در تاریخ زنده نگاه داشته است. بعد از انقلاب هم از زمانی که کتاب‌های مختلفی برای این ساز نوشتم مسیر دیگری برای آموزش قانون، به‌وجود آمد ومورد توجه استادان موسیقی قرار گرفت بخصوص

سبک استفاده از ۱۰ انگشت که در کشورهای مختلف هم انجام می‌شد. آن زمان که این شیوه را ابداع کردم نه اینترنتی وجود داشت ونه روش‌های دیگری برای ارتباط با دنیای موسیقی ومردم (قبل از انقلاب) و من این سبک استفاده از انگشت‌های مختلف را در ایران با ذهنیت خود خلق و اجرا کردم تا بتوانیم مانند ساز پیانو از همه انگشتان در نواختن این ساز استفاده کنیم البته همان‌طور که گفته شد در کشورهای عربی و ترکیه نواختن قانون اغلب با این سبک اجرا می‌شود. این شیوه در شیرین نوازی این ساز تأثیر بسیاری داشته و موجب شده جوانان علاقه‌مندی بیشتری در آموختن آن نشان بدهند.»

■ تلاش برای ثبت ساز ایرانی

او ساز قانون را ساز کهن ایران زمین دانسته:«قانون یکی از سازهای کهن ایران زمین است وتقریباً در تمامی دنیا مورد استفاده هنرمندان بوده است. با وجود آنکه خاستگاه ساز قانون ایران است اما به‌دلیل نگاه‌های سلیقه‌ای ومذهبی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به‌طور مثال در دوران صفویه موسیقی تعطیل شد واین شرایط موجب شد موسیقی از آن دوران تا به امروز مهجور واقع شود اما بحمدالله در شرایط فعلی فعالیت در این حوزه کمتر با مشکلات این چنینی روبه‌رو است ونوازندگان جوان بسیار مستعدی در این ساز ظهور کرده‌اند. به نظرم قانون به لحاظ وسعت صدا وتکنیک‌های اجرایی کامل ترین ساز موسیقی ایرانی است و نزدیک به ۶۰ سال است که به نوازندگی این ساز می‌پردازم وآموزش می‌دهم و در کاتبم به شیوه‌های مختلف نوازندگی آن از ابتدا تا با ۱۰ انگشت، اشاره شده است و امروز شاگردانم در خارج از ایران با همین تکنیک جدید ردیف‌های موسیقی ایرانی را اجرا می‌کنند. در صورتی که سال‌ها پیش